

Tıpta Kullanılan Kısaltmalarda Standardizasyon Sağlanması

Mehmet Aslan*, Uğur Bıçak*, İsa Üzüm*, Cengiz Yakıncı**

ÖZET

Toplumların başarıyı yakalaması kendi dillerini; karşılıklı iletişimi ise ortak dili kullanmalarına bağlıdır. Ülkemizde düşünsel yaşamın ve bilimsel gelişimin sağlanması için kendi dilimize değer vermemiz ve ortak standartlar oluşturmamız gerekir. Bu yazıda, tıptaki dil kullanımının başka bir yönüne dikkat çekilmekte, çoğunlukla ihmal edilen veya kişiye göre değişik şekillerde kullanılan, tıptaki kısaltmaların kullanılmasına değinilmektedir. Tıp dilinin bütün alanlarında olduğu gibi kısaltmaların kullanılmasında da standart birliğin oluşturulması için gerekli çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tıp Dili, Standardizasyon, Kısaltma, Türkçe

Standardization Of Abbreviations Used In Medicine

SUMMARY

Need for establishment of standards for abbreviations used in medicine. On a national level, success depends on the usage of the native language whereas interactive communication on an international level requires a common language. It is important to pay attention to the use of native language, but also important to create common standards. In this paper, attention is drawn to another aspect of language use in medicine, namely, the use of abbreviations of medical terms. This is an often neglected issue and used in different ways by different individuals. It is emphasized that, as is also true for other aspects of medical language use, necessary preparations have to be made to set common standards in the use of abbreviations.

Key Words: medical language, standardization, abbreviations, Turkish

*Arş.Gör., İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, Turgut Özal Tıp Merkezi Pediatri Anabilim Dalı, Malatya
e-posta: mirzaaslan@hotmail.com

** Prof.Dr., İnönü Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Turgut Özal Tıp Merkezi Pediatri Anabilim Dalı, Malatya

Bu çalışma 47. Milli Pediatri Kongresinde poster bildirisi olarak sunulmuştur.

Dil, insanların düşünme yeteneği ile ortaya çıkmış, doğduktan sonra da düşüncelerin yaratıcısı olmuştur. Düşünmenin tek kaynağı dildir. Hiçbir düşünce ve duygu dile dönüşmeden var olamaz. Dil bir canlı organizma gibidir. Şartlara ve zamana uyum gösterir, başka dilleri etkileyip onlara kelimeler, kavramlar verebildiği gibi başka dillerden de kelimeler ve kavramları kendi bünyesine alır. Diller arasında kelime ve kavram alışverişi her zaman olacaktır ve olmalıdır (1).

Son yıllarda tıpta sağlanan gelişmelere paralel olarak, birçok yeni terim, kavram ve kısaltma, temel ölçütler gözetenmeden, bilim çevreleri tarafından özümsemeden taklit edilmekte veya kişisel tercihlere göre kullanılmaktadır. Bu durum dilin kullanımında olduğu gibi, dilin daha kolay kullanılmasını sağlayan kısaltmalarda da sorunlara ve karışıklıklara yol açmaktadır.

Kısaltma; bir kelime, terim veya özel adın içerdiği harflerden biri veya birkaçı ile daha kısa olarak ifade edilmesi ve sembolleştirilmesidir. İhtiyaca göre her zaman yapılabilir. Önemli olan kısaltmanın benimsenmesi, yaygınlaşması ve tutunmasıdır (2). Kısaltmalar belirli sözcüklerin defalarca tekrarlanmasını önledikleri için şüphesiz yararlıdırlar. Ancak tıp terim ve sözcüklerinin kısaltma şeklinde kullanılması bazen o boyutlara ulaşmıştır ki, bazı abartılı örneklerde bir sayfalık yazının önemli bir bölümünün büyük harflerin yan yana dizilmesinden oluştuğu görülmektedir. Bu durumu eleştiren yorumlar da vardır (3-7).

Değişik Türkçe tıp kitaplarını ve makalelerini incelediğimizde, kısaltmaların ne kadar farklı şekilde kullanıldığını görmekteyiz (4, 8-9). Yüzlerce standardize edilmemiş kısaltma arasında değişik örnekler gösterebiliriz (Tablo 1).

Tablo - 1: Değişik kaynaklarda rastlanabilen farklı kısaltma örnekleri

Kelimenin özgün şekli	Kısaltma (örnek 1)	Kısaltma (örnek 2)
Tüberküloz	TB	Tbc
Yardımcı doçent	Yrd. Doç.	Yard. Doç.
Gram	Gr.	G
Kan basıncı	KB	TA
Manyetik rezonans görüntüleme	MRG	MRI
İnsüline bağımlı diabetes mellitus	IBDM	IDDM
Glomerüler filtrasyon hızı	GFR	GFH
Akut romatizmal ateş	ARA	AER
Bilgisayarlı tomografi	BT	CT
Ultrasonografi	USG	US
Gastroözofageal reflü	GÖR	GER
Dissemine intravasküler koagülasyon	DİK	DİC
Nekrotizan enterokolit	NEK	NEC
Ekokardiyografi	EKO	ECHO
Büyüme hormonu	BH	GH
Serbest yağ asidi	SYA	FFA
Litre	Lt	L

Mevcut karışıklığın önlenmesi ve kısaltmalarda birliğin sağlanması için önerilerimiz aşağıda özetlenmiştir: Kısaltmalarda herkesçe uyulan, genel bir sistem bulunmamakla birlikte dilimizde bazı esasların yerleştiği de görülmektedir. Kısaltmalarla ilgili bu esasları şöyle özetleyebiliriz (1-4, 8-9):

- 1- Kısaltmalar genellikle her kelimenin ilk harfinin büyük olarak yazılmasıyla yapılır: GFH (glomerül filtrasyon hızı), ASO (antistreptolizin O), RTA (renal tübüler asidoz), ABY (akut böbrek yetmezliği), SVO (serebro vasküler olay), FRC (fonksiyonel rezidüel kapasite), ALL (akut lenfoblastik lösemi).

Büyük harflerle yapılan kısaltmalarda genellikle nokta kullanılmaz: GİS (gastrointestinal sistem), KİBAS (kafa içi basıncının artması sendromu), PCOS (polikistik over sendromu), SVT (supraventriküler taşikardi), SLE (sistemik lupus eritematozus). Ancak askeri sözlerin kısaltılmalarında ve diğer bazı örneklerde nokta konulması gelenekleşmiştir: H.A. (Harp Akademisi), K.K.K. (Kara Kuvvetleri Komutanlığı), M.Ö. (Milattan Önce), P.K. (Posta Kutusu), T.C. (Türkiye Cumhuriyeti). Geleneksel olarak akademik ünvanların kısaltılmalarında nokta kullanılır (örn: Prof. Dr.).

- 2- Elementlerin ve ölçülerin uluslararası kısaltmaları genellikle Türkiye’de de olduğu gibi kabul edilmiştir: C (karbon), Ca (kalsiyum), m (metre), cm (santimetre), mm (milimetre), kg (kilogram), hl (hektolitreye). Ayrıca birimlerin kısaltılmasında ve atomların kısaltılmasında nokta kullanılmaz. Örnek: 5 cm uzunlukta, Fe (demir).
- 3- Kuruluş, kitap, dergi ve yön adlarıyla element ve ölçülerin dışında kalan kelime veya kelime gruplarının kısaltılmasında, ilk harfle birlikte kelimeyi oluşturan temel harfler (genellikle ünsüzler) dikkate alınır. Kısaltılan kelime veya kelime grubu, özel ad, unvan veya rütbe ise ilk harf büyük; cins isim ise ilk harf küçük olur: Alm (Almanca), İng. (İngilizce), Kocatepe Mah. (Kocatepe Mahallesi), Prof. (Profesör), Av. (Avukat), is. (isim), sf. (sıfat), hzl. (hazırlayan), çev. (çeviren), kim. (kimya), Yard. Doç. Dr. (yardımcı doçent doktor).
- 4- Küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kelimenin okunuşu; büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın son harfinin okunuşu esas alınır: cm’yi, mm’dan; USG’de, IBDM’da, RDS’nin, RNA’dan. Ancak kısaltması büyük harflerle yapıldığı halde bir kelime gibi okunan kısaltmalara getirilen eklerde bu okunuş esas alınır: Örnek: BOS’da (beyin omurilik sıvısında), KİT’in (kemik iliği transplantasyonunun), MEN’de (multipl endokrin neoplazi), PAN’da (poliarteritis nodosa), ANA’da (antinükleer antikor).
- 5- Sonunda nokta bulunan kısaltmalar kesme işaretiyle ayrılmaz. Bu tür kısaltmalarda ek, noktadan sonra ve kelimenin okunuşuna uygun olarak yazılır: vb.leri, mad.si, Alm.dan, Ing.yi.
- 6- Tonsuz (sert) ünsüzle biten kısaltmalar, ek aldıkları zaman okunuşta tonsuz ses tonlulaştırılmaz. AĞİK’in (AĞIĞ’İN değil), TÜBİTAK’ın (TÜBİTAĞ’ın değil).
- 7- Ancak birlik kelimesiyle yapılan kısaltmalarda söyleyişte k’nin yumuşatılması normaldir: ÇUKOBİRLİK’E (söylenişi ÇUKOBİRLİĞE), FİSKOBİRLİK’in (söylenişi FİSKOBİRLİĞİN).

- 8- Uzun zamandan beri kullanılagelen ve bu yüzden anlamını ilgili herkesin şüpheye yer bırakmayan bir kesinlikle bildiği (EKG, Ca gibi) kısaltmalar dışında bütün kısaltmalar bir metinde ilk geçtikleri yerde önce tam, açık haliyle yazılarak kısaltma parantez içinde gösterilmeli, ancak bundan sonra sürekli olarak kısaltma kullanılmalıdır.
- 9- Ayrıca kısaltmaların okunuşunda da ortak ve harflerin Türkçe okunuşuna uygun standartların geliştirilmesi gereklidir. Örneğin ASD (atriyal septal defekt) **asede**, LDL (low density lipoprotein) **ledele** şeklinde okunmalıdır.
- 10- Genel dilimizde de, tıp dilinde de karşılaşılan bir yanlışlık, kısaltmanın son harfinin temsil ettiği sözcüğün kısaltmadan sonra gereksiz olarak tekrarlanmasıdır: TUS sınavı gibi. TUS Tıpta Uzmanlık Sınavı demek olduğuna göre TUS dan sonra yeniden bir ‘sınav’ sözüne gerek olmamalıdır. Human immunodeficiency virus kısaltması için ‘HIV virüs’ demek de bundan farksızdır.
- 11- Metin içinde birkaç kezden fazla kullanılmayacak kelimeler için kısaltma yapılmamalıdır. Metin içerisinde gereksiz kısaltmalardan sakınılmalıdır.
- 12- Kısaltma yabancı kelimelerden oluşuyorsa, önce kısaltmanın, sonra parantez içinde açıklayıcı kelimelerin yazılması daha uygun olur. Örnek: CPAP (continuous positive airway pressure). Çok bilinen kelimelerin kısaltmaları, açıklama verilmeden doğrudan kullanılabilir. Örnek: g, kg, m, DNA, tRNA, cAMP, NADPH, EKG, EEG, SGOT, HLA.
- 13- Satır sonuna ayıraç işareti geliyorsa, “kesme işareti” (kısa çizgi) kullanılmaz. Örnek:EEG’- şeklinde değil, EEG’ şeklinde kullanılmalıdır.
- 14- Kısaltmalar İngilizcedeki şekliyle kullanılabilirdiği gibi AIDS (acquired immunodeficiency syndrome), ESWL (extracorporeal shock waves lithotripsy) ve SIADH (syndrome of inappropriate secretion of ADH), WHO (World Health Organization); Türkçeleştirilmiş adın ilk harflerinden Türkçe kısaltmalar türetilmektedir: ERCP (endoskopik retrograd kolanjiopankreatografi), MRCP (magnetik rezonans kolanjiopankreatografi) ve KOAH (kronik obstrüktif akciğer hastalığı) gibi.

Şüphesiz ki kısaltmalarla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgiler verilebilir. Ancak bu yazının amacı kesin kurallar koymak değil, herkes tarafından kabul edilen, ortak kuralların oluşturulmasını sağlamaya çalışmaktır. Yukarıdaki açıklamalar örnek oluşturmak amacıyla genel öneriler içermektedir.

“Doğru yazı”, anlatmak istediğini dil kurallarına uygun anlatan yazıdır. Bilim adına konuşan ve yazan herkes ortak bir sorumlulukla ana dilini iyi bilmeli, doğru ve iyi yazmalıdır. Tıp terimlerini ve kısaltmalarını kullanan bizlere düşen esas görev, “uydurmacılıktan” uzak kalmak, yeni terimler için mümkün olduğunca Türkçe karşılıklar bulmak ve kısaltmaları kullanırken kişisel tercihlerimizden öte belli standartlar dahilinde kullanmaya çalışmaktır.

Bilim dili olarak, dilin gelişmesi ve yetkinleşmesi bilim adamlarının kendi dilleriyle düşünme, yazma ve ortak dil kullanmaları ile daha da güçlenecektir. Bu nedenle, bilim dilinin her türlü kullanımında olduğu gibi dildeki kısaltmaların kullanılmasında da ortak standartların sağlanması

büyük önem taşımaktadır. Bu konuda öğretim üyelerine, tüm hekimlere, tıp öğrencilerine ve tüm bilim adamlarına büyük görev düşmektedir. Ülkemizde ortak dil kullanılması ve standardizasyonun sağlanması ile ilgili takdirle karşıladığımız, ufuk açıcı çalışmalara şahit olmaktayız. Dilin standardizasyonu sağlamak için, ilgili organizasyonların oluşturulmasında tıpla ilgili genel ve alt branş dernekleri öncülük etmelidirler ve ilgili kuruluşlarla (Türk Dil Kurumu, Sağlık Bakanlığı, Türk Tabipler Odası vb.) işbirliği içinde olmalıdırlar (1, 4, 7-9).

Çabamız; herkesin aynı şekilde kısaltmalar kullandığı ve ortak yazım kurallarına oturmuş bir bilim diline kavuşma çabasıdır. Tıp bilim dilindeki kısaltmaların standartlaştırılmasındaki amaç, herkes tarafından aynı şekilde anlaşılan ve yazılan terimlerden oluşmuş ortak bir dil oluşturmaktır. Bilimsel yayınların sağlıklı olabilmesi ve karışıklıkların önlenmesi için kullanılan kısaltmaların standartlaştırılması gereklilik göstermektedir.

Kaynaklar

- 1) Yurdakök M, *Pediyatrik Terminoloji*. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara. 2002; 26-32.
- 2) *İmla Kılavuzu*. Türk Dil Kurumu, Ankara. 2000; 73- 88.
- 3) Ertem G. *Kardiyoloji Terimler Sözlüğü*. Türk Kardiyoloji Derneği Yayınları, İstanbul. 1998; 34-36.
- 4) Yakıncı C, Üzümlü İ, Kocamaz E, Arslan S. 39. Türk Pediyatri Kongresi özet kitabı. Kapadokya: 2003, 567.
- 5) Kansu A. *Çocuk Hekimliğinde Türkçe*. 47. Milli Pediyatri Kongresi özet kitabı, 2003;181.
- 6) Cankur NŞ. *Tıp Eğitiminde Dil: II Eğitim Dilinde Türkçe'nin yeri ve geleceği*. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Derneği 2002; 11: 33-35.
- 7) Yakıncı C, Aslan M, Sönmezgöz E, Bıçak U. V. *Ulusal Çocuk Nörolojisi Kongresi özet kitabı*. Adana: 2003, 184-185.
- 8) Kazancı G. *Tıp Dili ve Türkçe*, www.ito.org.tr.
- 9) Yakıncı C, Aslan M, Bıçak U, Üzümlü İ. 47. Milli Pediyatri Kongresi özet kitabı, 2003; 245.